

prof. dr hab. Larysa Zhuravlova
Polisski Uniwersytet Narodowy
Katedra Psychologii Wydziału Prawa,
Administracji Publicznej i Bezpieczeństwa Narodowego

Żytomierz, 01.04.2022 r.

Ocena pracy doktorskiej

mgr Karolina Magierek

**na temat: «Cechy osobowości i empatia a postawy polaków wobec ukraińców
oraz syryjczyków»**

Promotor: prof. dr z upr. hab. Bogdan Pietrulewicz

Zgodnie z Uchwałą Rady Dziedziny Nauk Społecznych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego z dnia 08.03.2022 r. podjęłam się przygotowania recenzji pracy doktorskiej w dyscyplinie psychologia mgr Karoliny Magierek na temat: «Cechy osobowości i empatia a postawy polaków wobec Ukraińców oraz Syryjczyków».

Praca dotyczy wciąż aktualnego problemu specyfiki postaw społecznych, relacji międzygrupowych, w szczególności percepcji grup obcych, postawy wobec innych grup etnicznych, ksenofobii, i ich psychologicznych uwarunkowań. Autorka, Karolina Magierek podjęła się poszukiwania, za pomocą metodologii naukowej czynników przyczyniających się do pozytywnego, bezstronnego stosunku do przedstawicieli grup zagranicznych. Praca podnosi więc bardzo ważny problem naukowy, także z perspektywą zastosowań praktycznych. Znaczenie tego badania stało się jeszcze większe w kontekście agresji Rosji na Ukrainę: miliony Ukraińców wyemigrowały do Polski. Wybór tematu pracy jest więc bardzo trafny i ważny naukowo i pragmatycznie.

Recenzowana rozprawa jest obszerna i liczy 266 stron wraz z aneksami. Praca zawiera streszczenia w języku polskim i angielskim, obejmuje 6 rozdziałów oraz dyskusję i wnioski końcowe. Zestaw literatury przedstawia na 33 stronach obszerny materiał źródłowy w języku polskim i angielskim, na ogół stosunkowo nowych. Na dalszych stronach pracy zawarte zostały spis rycin, spis tabel, załączniki obejmujące 5 stosowanych w pracy narzędzi badawczych oraz na końcu zgodę Komisji do spraw Etyki Badań Naukowych przy Instytucie Psychologii UKW w Bydgoszczy.

W rozdziale 1 zostały omówione teoretyczne podstawy podjętej problematyki badawczej. W rozdziale drugim i trzecim Autorka przedstawiła podstawy teoretyczne, a także praktyczne odniesienie do zmiennych analizowanych w pracy, mianowicie postawy społeczne i empatia. Rozdział czwarty poświęcono omówieniu zagadnień cudzoziemców w Polsce, postaw Polaków wobec imigrantów w podejściu teoretycznym i praktycznym Omówiono historię migracji w Polsce, charakterystykę ukraińskich migrantów oraz stosunku Polaków do imigrantów. Ta część opracowania jest nieco przeładowana materiałem historycznym i socjologicznym, choć może być postrzegana jako podkreślająca istotność przedmiotu badań.

Od rozdziału piątego Doktorantka rozpoczyna część badawczą pracy. W rozdziale piątym opisano cel pracy, problemy i hipotezy badawcze. Przedstawiono także model badawczy, omówiono zmienne i ich operacjonalizację. Została też opisana procedura badań. W dalszej części rozdziału piątego omówiono metody badań. Rozdział szósty przedstawia wyniki badań własnych doktoranta.

Jako główny cel pracy Autorka przyjęła określenie współzależności między cechami osobowości a postawami wobec Ukraińców i Syryjczyków przy uwzględnieniu moderującej roli doświadczenia kontaktu bezpośredniego z przedstawicielami owych grup narodowych oraz mediującej roli empatii. Ponadto podjęto próbę określenia różnicującej roli zmiennych demograficzno-środowiskowych odnośnie postawy - zmiennej objaśnianej w badaniu. Jednocześnie celem było porównanie postaw respondentów wobec Ukraińców i Syryjczyków - dwóch grup narodowościowych, bardzo różniących się w aspekcie społeczno-kulturowym.

Praca została wykonana w weryfikacyjnym, a nie eksploracyjnym planie. Doktorantka sformułowała 6 hipotez z różnymi wariantami. Na podkreślenie i jednocześnie wyróżnienie zasługuje niezwykle dokładne i oparte na współczesnej wiedzy, obszerne uzasadnienie hipotez. Badania prowadzone były od lutego 2019 do marca 2021 roku w formie kwestionariuszy internetowych. Taka procedura była czasochłonna i wymagająca dużo pracy doktorantki. W badaniach uwzględniano nie tylko główne zmienne niezależne i zależne, ale także zmienne dodatkowe, które w modelu badawczym doktorantki pełniły rolę moderatorów i mediatorów.

Doktorantka sformułowała 6 hipotez badawczych. W hipotezie 1 oczekiwano, że istnieją istotne statystyczne różnice między postawami Polaków wobec Ukraińców i Syryjczyków (postawy wobec Ukraińców i Syryjczyków jako grup oraz preferowany, deklarowany dystans). W hipotezie 2 doktorantka przewiduje obecność istotnego związku pomiędzy cechami osobowości w modelu Wielkiej Piątki (neurotyzm, ekstrawersja, otwartość na doświadczenie, ugodowość, sumienność) a postawami wobec Ukraińców i Syryjczyków. W hipotezie 3 doktorantka określa, że cechy osobowości w modelu Wielkiej Piątki

(neurotyzm, ekstrawersja, otwartość na doświadczenie, ugodowość, sumienność) są istotnym predyktorem postaw wobec Ukraińców i Syryjczyków (postawy wobec Ukraińców i Syryjczyków jako grup oraz preferowany, deklarowany dystans). Hipoteza 4 zakłada, że zmienna kontakt bezpośredni jest istotnym moderatorem związku cech osobowości a postawami wobec Ukraińców i Syryjczyków. W hipotezie 5 doktorantka zakłada, że empatia jest istotnym mediatorem związku cech osobowości i postaw wobec Ukraińców i Syryjczyków. Hipoteza 6 zakłada, że zmienne demograficzno-środowiskowe (wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, religijność) istotnie oddziałują na postawy wobec Ukraińców i Syryjczyków. Warto podkreślić, że oprócz pierwszej i trzeciej jednoznacznych hipotez, wszystkie pozostałe były jeszcze dookreślane w postaci hipotez szczegółowych.

Zastosowano pięć metod zbierania danych.

1. Inwentarz Osobowości NEO-FFI Costy i McCrae w adaptacji Zawadzki B., Strealau J., Szepaniak P., Śliwińska M..
2. Kwestionariusz „Skala Wrażliwości Empatycznej” M. Kaźmierczak, M. Plopy i S. Retowskiego.
3. Kwestionariusz Postaw J. Tivendella w adaptacji B. Pietrullewicz.
4. Skala Dystansu Społecznego Bogardusa w adaptacji Frączek, Rutkowskiej, Markowska-Manistej.
5. Kwestionariusz osobowy.

Metody są bardzo dobrze dobrane do stawianych hipotez badawczych, spełniają wymogi psychometryczne, są znane i stosowane w badaniach naukowych. W większości skonstruowane lub zaadaptowane przez czołowych polskich psychologów.

W badaniu wzięło udział 805 osób. Ze względu na znaczące braki informacji w arkuszach usuniętych zostało 45 przypadków. Analizie poddano ostatecznie próbę składającą się z 760 osób. W rezultacie uwzględniono 218 mężczyzn (28,7%) oraz 542 kobiety (71,3%).

Wnioskowanie statystyczne zostało poprzedzone analizą rozkładów wyników badanych zmiennych. Analiza wyników wykazała, że związki między zmiennymi są w większości zgodne z przyjętymi hipotezami, jednakże niektóre rezultaty okazały się sprzeczne z oczekiwaniami. Niezgodności dotyczą roli zmiennej moderującej, braku istnienia oczekiwanych związków oraz ich kierunku.

Wyniki analizy statystycznej potwierdziły w pełni H1. Hipoteza H2 potwierdziła się częściowo. Wyniki badania wykazały, że nie wszystkie z cech osobowości korelowały z zarówno postawami wobec Ukraińców i Syryjczyków. Cecha osobowości neurotyczność w

sposób nikły koreluje jedynie z deklarowanym dystansem społecznym w stosunku do Ukraińców. Nie została potwierdzona zakładana zależność pomiędzy cechą osobowości ekstrawersja a preferowanym, deklarowanym dystansem wobec Ukraińców i Syryjczyków, pomiędzy otwartością na doświadczenie i postawą wobec Ukraińców oraz Syryjczyków jako grupy. Analiza wykazała także na istnienie nikłego związku pomiędzy zmienną ugodowość a zmienną postawa wobec Syryjczyków jako grupy, związku pomiędzy cechą sumienność i postawą wobec Syryjczyków jako grupy a także preferowany lub deklarowany dystans wobec Ukraińców i Syryjczyków nie został potwierdzony.

Analiza statystyczna, która testuje H3, potwierdza ustalony fakt, że takie cechy jak ekstrawersja, otwartość na doświadczenie, życzliwość i uczciwość pozwalają przewidywać postawy wobec Ukraińców i Syryjczyków. Jednakże moc predykcyjna okazała się bardzo słaba. Doktorantka nie potwierdziła hipotezy H4. Nie potwierdzono moderującej roli kontaktu bezpośredniego w związku cech osobowości z postawami wobec Ukraińców i Syryjczyków Weryfikację.

Kolejne analizy dotyczyły mediacyjnej roli zmiennej empatii (jej trzech wymiarów) dla związku cech osobowości z postawami wobec Ukraińców i Syryjczyków (postawy wobec grupy i deklarowany, preferowany dystans). Weryfikację hipotezy doktorantka przeprowadziła za pomocą analizy mediacyjnej uzupełnionej testem Sobela. Jako zmienne niezależne we wszystkich analizach mediacyjnych doktorantka traktowała 5 cech osobowości: neurotyzm, ekstrawersja, otwartość na doświadczenie, ugodowość, sumienność. Mediatorami w tych analizach były trzy zmienne (wymiar poznawczy empatii i 2 emocjonalne): przyjmowanie cudzej perspektywy, empatyczną troskę oraz osobistą przykrość. Natomiast jako zmienne zależne przyjmowano odmiany postaw wobec Ukraińców i Syryjczyków (postawy wobec grupy i deklarowany, preferowany dystans). Wyniki analizy mediacyjnej częściowo potwierdziły H5 mianowicie, że poznawczy wymiar empatii wpływa na związek cech osobowości z postawami. Emocjonalne wymiary empatii mediują, zgodnie z założeniami związku cech osobowości z postawami wobec Ukraińców i Syryjczyków jako grupy, mają jednak przeciwnie skierowane powiązania: osoby uzyskujące wysokie wyniki w wymiarze empatycznej troski oraz osobistej przykrości wykazywały tendencję do bardziej pozytywnej oceny przedstawicieli obydwu badanych grup, ale emocjonalne komponenty empatii «zwiększają» dystans wobec Ukraińców i Syryjczyków.

Zdaniem recenzenta w przyszłych badaniach można wykorzystać nie tylko kwestionariusz «Skala Wrażliwości Empatycznej» M. Kaźmierczak, M. Plopy i S. Retowskiego, który wyróżnia tylko 3 wymiary empatii, ale bardziej nowoczesne metody.

Na przykład test empatii L. Zhuravlovoj, który diagnozuje 6 jej form, antyempatia i ogólnie empatię integralną (Zhuravlova, L. i Chebykin, O. (2021). *The Development of Empathy: Phenomenology, Structure and Human Nature*). Metoda opiera się na ogólnej psychologicznej teorii empatii, opisując uwarunkowania i mechanizmy jej przejawów na różnych poziomach. Zastosowanie tego testu zapewniłoby możliwość uzyskania dokładniejszych wskaźników i umożliwiłoby wyjaśnienie sprzecznych wyników uzyskanych w recenzowanym badaniu.

Ostatnia hipoteza dotyczyła roli czynników demograficzno-środowiskowych, takich jak: wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania oraz religijność, dla zmiennej postawy wobec Ukraińców i Syryjczyków (przekonania na temat przedstawicieli danej grupy oraz preferowany, deklarowany dystans). Wyniki wskazały, że z wiekiem badanych wzrastają pozytywne postawy i zmniejsza się dystans społeczny wobec obu grup narodowych. Natomiast poziom wykształcenia nie wpływa na postawy Polaków do Ukraińców, a miejsce zamieszkania i religijność nie wpływają na postawy do obu grup narodowych: Syryjczyków i Ukraińców.

W tej części analiza byłaby bogatsza gdyby dodatkowo uwzględnić inne zmienne społeczno demograficzne takie jak płeć. Generalnie jednak tą część oceniam bardzo dobrze. Do analizy zastosowano odpowiednie procedury statystycznie łącznie z analizą mediacyjną, która dla całości pracy wniosła interesujące, pogłębione treści. Ten element stanowi dużą wartość prowadzonych inferencji. Wyniki przedstawione zostały w sposób usystematyzowany, dzięki czemu czytelnik dostrzega przejrzystość i poprawność wywodów doktorantki.

Po przedstawieniu wyników badań doktorantka poprowadziła dyskusję i sformułowała wnioski końcowe w formie opisowej. Ta część pracy jest obszerna, obejmuje 20 stron i została przedstawiona w sposób jasny i uporządkowany wg weryfikacji kolejnych hipotez. Doktorantka omawiając wyniki badań własnych dyskutowała z wieloma autorami zajmującymi się podobnymi problemami, były to rezultaty ośrodków krajowych i światowych, a daty publikacji wskazują, że są to prace współczesne, na ogół z okresu po 2000 roku.

Wprawdzie doktorantka nie sformułowała w punktach wniosków płynących z uzyskanych badań, ale w końcowej części dyskusji dość jasno wyeksponowała główne wyniki swoich badań. W tekście tego rozdziału autorka wskazuje też na możliwe zakłócenia wyników odwołując się na sposób zbierania danych (wybuch pandemii Covid-19 zmusił do zbierania danych w formularzu online), charakterystykę badanych i pewnych problemów z operacjonalizacją zmiennych, z ryzykiem potrzeby aprobaty społecznej. Ten nieco krytyczny stosunek do badań nie pomniejsza wartości pracy, a raczej wskazuje na dojrzałość badacza.

Zresztą ta dojrzałość i solidność autorki pracy jest dostrzegana w staranności prowadzenia badań, ich opisu, doboru literatury, a także troski o styl.

Reasumując stwierdzam, że doktorantka w swojej pracy wykazała, iż potrafi dostrzec bardzo ważne problemy psychologiczne, które mają duże znaczenie w indywidualnym życiu człowieka, a także w jego funkcjonowaniu społecznym. Poszukiwanie informacji o czynnikach, które wpływają na nasz stosunek do przedstawicieli innych narodowości, to niezwykle ważna kwestia. Podsumowując, mogę powiedzieć, że doktorantka w swojej pracy zrealizowała i zgłębiła bardzo ważne problemy psychologiczne, które mają ogromne znaczenie nie tylko dla indywidualnego życia człowieka, jego funkcjonowania społecznego, ale także rozwój humanitarnej i skutecznej polityki migracyjnej w Polsce oraz zapewnienie pokojowego współistnienia przyszłych pokoleń. Zaletą jest również temat omawiany w dysertacji. Wyniki badania są istotne dla wszystkich Polaków, którzy przyjmują na swoją ziemię Ukraińców, którzy zmuszeni są do ucieczki przed ludobójstwem armii rosyjskiej i opuszczenia swojego kraju.

Doktorantka w pracy wykazała głęboką znajomość problematyki, której podjęła się dzięki czemu umiała postawić i uzasadnić bardzo ważne i na ogół trafne hipotezy. Doktorantka dobrała dobrze dostosowane do postawionych problemów badawczych metody, a procedura badawcza pozwoliła na adekwatną weryfikację hipotez.

Zastosowany model badań własnych jest eksploracją nowego obszaru z zakresu współzależności występujących pomiędzy cechami osobowości a postawami wobec Syryjczyków i Ukraińców, przy uwzględnieniu moderującej roli doświadczenia kontaktu bezpośredniego z przedstawicielami owych grup narodowych oraz mediującej roli empatii, czyni dzieło o dużej wartości metodologicznej i merytorycznej. Zastosowania kilku trafnie dobranych zmiennych pośredniczących uczyniło pracę wnoszącą znaczące nowe treści o dużej wartości naukowej, a także mające znaczenie dla badania specyfiki wpływu cech osobowości na postawy wobec Ukraińców i Syryjczyków. Wyniki mogą stanowić inspirację do postawienia kolejnych pytań w eksplorowanym obszarze.

Ponadto tekst został napisany komunikatywnym językiem, zrozumiałym nie tylko przez psychologów, ale również przez osoby reprezentujące inne dziedziny nauki. Przy czym przekazywane treści nie są uproszczeniem złożonych zagadnień. Można też stwierdzić, że doktorantka mgr Karolina Magierek wykazała w swej dysertacji, że Jej praca charakteryzuje się oryginalnością rozwiązania naukowego problemu jakiego podjęła się. Ponadto treść pracy wskazuje na dużą wiedzę w swojej dziedzinie, co jest widoczne zarówno w części tzw. teoretycznej jak i w dyskusji wyników, a także załączonego piśmiennictwa.

Autorka pracy wykazała, że potrafi dostrzec istotne i bardzo ważne problemy. Potrafi bardzo dobrze planować badania, doprecyzowywać cele, problemy i hipotezy badawcze. Wykazała też dobrą znajomość zaawansowanych procedur statystycznych i umie właściwie interpretować uzyskane wyniki.

To wszystko pozwala stwierdzić, że doktorantka posiada kompetencje do samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Konkludując, uważam, że przedstawiona do recenzji rozprawa na stopień doktora psychologii pt: «**Cechy osobowości i empatia a postawy Polaków wobec Ukraińców oraz Syryjczyków**» odpowiada warunkom określonym w art. 13 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym (Dz.U. 2003.65.595.z póź. zm.) w związku z czym z przyjemnością przedstawiam wniosek Wysokiej Radzie Dziedziny Nauk Społecznych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy o dopuszczenie **mgr Karoliny Magierek** do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ponadto składam **wniosek o wyróżnienie** pracy doktorskiej Pani mgr Karoliny Magierek.

Uzasadnienie:

1. Praca dotyczy wciąż bardzo istotnego w wymiarze indywidualnym, społecznym, moralnym i globalnym problemu adekwatnych postaw, akceptacji innych grup etnicznych.
2. Kozprawa doktorska, dzięki zastosowaniu modelu korelacji, pozwoliła na ustalenie związku cech osobowości z postawami Polaków wobec Ukraińców i Syryjczyków.
3. Praca, dzięki zastosowaniu analiz mediacyjnych i włączeniu do nich takich zmiennych pośredniczących jak empatia i kontakt bezpośredni, a także próby określenia różnicującej roli zmiennych demograficzno-środowiskowych, wnosi oryginalny wkład w głębsze rozumienie procesów kształtowania się postaw Polaków wobec Ukraińców oraz Syryjczyków i w efekcie skuteczniejszej ich modyfikacji.
4. Uzyskane wyniki badań mogą także posłużyć do opracowania nie tylko materiałów informacyjnych, kształtujących opinię publiczną w Polsce, ale także szkoleń ułatwiających oraz skracających czas adaptacji imigrantów w nowych warunkach. Wyniki badań mogą stanowić podstawę pracy ekspertów i praktyków zajmujących się problematyką cudzoziemców w Polsce.

Larysa Zhuravlova